

PRESENTATIONS AND REVIEWS | **OMÓWIENIA I RECENZJE**

Mateusz Hübner

ORCID [0000-0003-0438-4315](https://orcid.org/0000-0003-0438-4315)

Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra
 Birkenmajerów PAN (Warszawa, Polska)
mateuszhubner@pm.me



Friedrich Cain, Bernhard Kleeberg (eds.), *A New Organon. Science studies in interwar Poland*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024. ISBN 978-3-16-154989-2 (“Historische Wissensforschung” 18), 401 pp.
 DOI: [10.1628/978-3-16-154989-2](https://doi.org/10.1628/978-3-16-154989-2) [Omówienie recenzyjne]

Abstrakt

Monografia *A New Organon. Science Studies in Interwar Poland* to opracowanie naukowe poświęcone problematyce naukoznawczej, będące równocześnie wydawnictwem źródłowym. Zawiera tłumaczenia artykułów opublikowanych w okresie II Rzeczypospolitej w *Nauce Polskiej* oraz przedruki tekstów z *Organonu*, czasopisma wydawanego w językach kongresowych. Redaktorzy tomu, historycy nauki Friedrich Cain i Bernhard Kleeberg, podjęli ideę *Nowego Organonu*, której celem jest popularyzacja międzywojennych polskich refleksji nad nauką.

Recenzowana publikacja składa się z „Wprowadzenia” oraz trzech części: „Kontekstów historycznych”, „Źródeł” i „Komentarzy”, w których szczegółowo analizowane są kluczowe zagadnienia naukoznawcze tamtego okresu.

W artykule recenzyjnym omówiono zarówno koncepcję *Nowego Organonu*, jak i strukturę oraz treść pracy, podkreślając jej znaczenie dla badań nad historią nauki. Zawarto również krytyczne uwagi pod adresem inicjatywy Caina i Kleeberga oraz innych badaczy, a także wskazano na zasadność i potrzebę dalszego rozwijania tej idei.

Słowa kluczowe: naukoznawstwo, *Kasa imienia Józefa Mianowskiego*, Stanisław Michalski, „*Nauka Polska*”, „*Organon*”, „*New Organon*”

INFORMACJA O PUBLIKACJI		e-ISSN 2543-702X ISSN 2451-3202		 BRYLANTOWY MODEL OTWARTEGO DOSTĘPU
Hübner, Mateusz 2026: Friedrich Cain, Bernhard Kleeberg (eds.), <i>A New Organon. Science studies in interwar Poland</i> . Tübingen: Mohr Siebeck, 2024. ISBN 978-3-16-154989-2 (“Historische Wissensforschung” 18), 401 pp. DOI: 10.1628/978-3-16-154989-2 [Omówienie recenzyjne]. <i>Studia Historiae Scientiarum</i> (FirstView Article). DOI: 10.4467/2543702XSHS.26.014.22703 .				
OTRZYMANO: 14.03.2025 ZAAKCEPTOWANO: 26.08.2026 OPUBLIKOWANO ONLINE: 13.10.2026	POLITYKA ARCHIWIZOWANIA OPEN POLICY FINDER	LICENCJA 		
WWW	https://ojs.ejournals.eu/SHS/ ; https://pau.krakow.pl/Studia-Historiae-Scientiarum/archiwum			

Friedrich Cain, Bernhard Kleeberg (eds.), *A New Organon. Science studies in interwar Poland*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2024. ISBN 978-3-16-154989-2
("Historische Wissensforschung" 18), 401 pp.
DOI: [10.1628/978-3-16-154989-2](https://doi.org/10.1628/978-3-16-154989-2) [A Review Article]

Abstract

The monograph *A New Organon. Science Studies in Interwar Poland* is a scientific work devoted to the issues of science studies and a source publication – containing translations of articles published during the Second Polish Republic in *Nauka Polska* and reprints of texts from *Organon*, published in congress languages. Its editors, historians of science Friedrich Cain and Bernhard Kleeberg, took up the idea of the *New Organon*, striving to popularize interwar Polish reflections on science. The reviewed publication consists of an "Introduction" and three parts: "Historical Contexts", "Sources" and "Comments", in which key issues of science studies are analyzed. The review article discusses the concept of the *New Organon*, as well as the structure and content of the work, indicating its significance in research on the history of science. It also presents critical remarks on the initiative of Cain and Kleeberg and other researchers, and justifies the need to continue this idea.

Keywords: *Science of Science, Józef Mianowski Fund, Stanisław Michalski, "Nauka Polska", "Organon", "New Organon"*

1. Antecedencje

Program badań naukoznawczych na ziemiach polskich kształtował się stopniowo. Jego załączki można odnaleźć w twórczości drugiej połowy XIX wieku, zwłaszcza w pracach wybitnych uczonych związanych z wielotomowym *Poradnikiem dla samouków*, zainicjowanym przez Stanisława Michalskiego. Przełomowym momentem było odzyskanie niepodległości w 1918 roku, które otworzyło przed polskim społeczeństwem nowe możliwości rozwoju w wielu obszarach, w tym także w sferze nauki. Stworzyło fundament pod rozwój nowej dyscypliny – naukoznawstwa, czyli „nauki o nauce”.

Inicjatywy naukoznawcze zyskały oparcie w Kasie imienia Józefa Mianowskiego. W wyniku zabiegów kierownika jej Działu Naukowego – Stanisława Michalskiego, powstały dwa czasopisma naukoznawcze: *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój* (1918–1939, 1947) oraz *Organon. International Review* (1936, 1938). Pragnieniem Michalskiego i uczonych było upowszechnienie rozważań naukoznawczych – zarówno w kraju, jak i za granicą. Dlatego teksty w *Organonie* publikowano w językach kongresowych. We wprowadzeniu do I tomu z 1936 roku redaktor Michalski wyraził nadzieję, że czasopismo umożliwi nawiązanie kontaktów międzynarodowych. W jego zamyśle kontakty te miały sprzyjać upowszechnianiu polskiej refleksji naukoznawczej oraz przyczyniać się do rozwoju dalszych badań w tym kierunku.

2. Koncepcja Nowego Organonu

Do polskiego wkładu w naukoznawstwo nawiązali historycy nauki z krajów niemieckojęzycznych. Doktor Friedrich Cain (ur. 1985) z Uniwersytetu Wiedeńskiego oraz profesor Bernhard Kleeberg (ur. 1971) z Uniwersytetu w Erfurcie. Obaj prowadzą badania nad prakseologią prawdy oraz epistemologią polityki, przede wszystkim w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej. Cain jest autorem pracy *Wissen im Untergrund Praxis und Politik klandestiner Forschung im besetzten Polen (1939–1945)*, wydanej w języku polskim jako *Nauka w podziemiu. Praktyka i polityka konspiracyjnych badań naukowych w okupowanej*

*Polsce (1939–1945)*¹. Do książek Kleeberga zaliczają się *Theophysis. Ernst Haeckels Philosophie des Naturganzen* oraz *Schlechte Angewohnheiten Eine Anthologie 1750–1900*². Rezultatem wspólnych badań Caina i Kleeberga jest wydana w Tybindze w 2024 roku anglojęzyczna praca *A New Organon. Science studies in interwar Poland*, stanowiącą część serii *Studies in the History of Knowledge (Historische Wissensforschung)*, publikowanej przez Mohr Siebeck – Bücher für die Wissenschaft. Praca ta to pokłosie spotkania warsztatowego poświęconego polskiemu naukoznawstwu w okresie międzywojennym, które miało miejsce 20 i 21 lutego 2015 roku na Uniwersytecie w Konstancji w ramach realizowanego przez tę uczelnię programu *Kulturelle Grundlagen von Integration*³.

A New Organon. Science Studies in Interwar Poland łączy funkcje opracowania naukowego poświęconego problematyce naukoznawczej oraz wydawnictwa źródłowego. Zawiera przetłumaczone na język angielski artykuły publikowane w *Nauce Polskiej* oraz anglojęzyczne przedruki tekstów z *Organonu*. Na recenzowaną książkę składają się: „Wprowadzenie” i trzy części, w których analizowane są kolejno „Konteksty historyczne”, „Źródła” oraz – w formie „Komentarzy” – wybrane problemy z zakresu badań naukoznawczych. Obecność obok źródeł artykułów naukowych współczesnych badaczy pozwala na prezentację polskich tradycji naukoznawczych w szerszej perspektywie historycznej, socjologicznej i filozoficznej. Dlatego redaktorzy podkreślają, że trzy części stanowią integralną całość powiązaną na wielu poziomach podejmowanej refleksji. W pracy wyodrębniono uwagi redakcyjne dotyczące edycji zamieszczonych tekstów źródłowych, a także biogramy autorów i redaktorów oraz indeks osobowy.

3. „Introduction” („Wprowadzenie”)

We „Wprowadzeniu” Friedrich Cain i Bernhard Kleeberg jako punkt wyjścia przyjęli przełom, którym było zwrócenie uwagi zachodniej nauki w latach sześćdziesiątych na programowy dorobek Marii i Stanisława Ossowskich. Uczynili to krystalografowie i historycy nauki – John D. Bernal i Alan L. Mackay, w ramach XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Warszawie, mającego miejsce w sierpniu 1965 roku.

Znaczenie Ossowskich wynikało ze sformułowania przez nich podstawowych założeń naukoznawstwa. W 1935 roku opublikowali w *Nauce Polskiej* artykuł „Nauka o nauce”, który rok później ukazał się w języku angielskim („The Science of Science”) – w pierwszym tomie *Organonu*. Artykuł Ossowskich był wielokrotnie wznawiany w różnych czasopismach – na przykład w 1964 roku w *Minervie*. Odwołania zagranicznych autorów do dorobku Ossowskich najczęściej pomijają kontekst powstania ich programu – tworzony był przez polskie rozważania naukoznawcze w realiach życia intelektualnego II Rzeczypospolitej.

Brak silniejszego oddziaływania polskiego środowiska naukowego na międzynarodowy dyskurs wynikał nie tylko z bariery językowej, lecz także z różnic kulturowych. Z tego powodu wydane przed II wojną światową dwa tomy *Organonu*, choć przełamywały ograniczenia językowe, nie pozwalały na pełniejsze zrozumienie kontekstu polskich debat naukoznawczych.

Redaktorzy przedstawili strukturę pracy oraz dokonali syntetycznego wprowadzenia złożone meandry polskiej historii, podkreślając ich wpływ na rozwój naukoznawstwa w II RP. W ich opisie zostały uwzględnione realia budowy polskiej państwowości oraz dążenia uczonych do zapewnienia nauce solidnych podstaw organizacyjno-finansowych. W środowisku akademickim panowało przekonanie o konieczności organizowania nauki w sposób umożliwiający jej swobodny rozwój, a jednocześnie przynoszący korzyści państwu, na czym szczególnie zależało ówczesnym władzom. Badacze nawiązali do znaczenia I Zjazdu Nauki

¹ Cain 2021; 2025.

² Kleeberg 2005; Kleeberg 2012.

³ Zasztowt 2015, s. 177.

Polskiej z kwietnia 1920 roku. Przedstawili strukturę i syntetyczną analizę treści *Nauki Polskiej* oraz *Organonu*. Wskazali na kluczową rolę Kasy imienia Józefa Mianowskiego („prywatnego ministerjum nauki”) w animowaniu i wspieraniu badań naukowych, podkreślając zasługi Stanisława Michalskiego. Pominęto jednak jego współpracę z wiceprezydentem Warszawy, Arturem Śliwińskim. Tymczasem współdziałanie z władzami lokalnymi, a szerzej – z instytucjami ogólnopaństwowymi, miało istotne znaczenie dla rozwoju naukowstwa. Znaczenie tej perspektywy podkreślał Florian Znaniecki w artykule „Przedmiot i zadania nauki o wiedzy”, w którym pisał:

Jesteśmy pierwszym państwem, posiadającym w rządzie osobny Wydział Nauki; może też uda nam się być pierwszym narodem, który teorię nauki ujmie w jej całokształcie i znajdzie dla niej odpowiednią podstawę (Znaniecki 1925, s. 10).

Zaletę „Wprowadzenia” stanowi zwrócenie uwagi na kontynuowanie badań naukowych po II wojnie światowej. Opis ten uzupełnia swoisty smutny epilog, jakim były powojenne losy Kasy Mianowskiego. Cain i Kleeberg odwołali się do recepcji poglądów Ossowskich oraz wpływu ich programu na powojenne badania naukowe w skali międzynarodowej.

4. „Historical Contexts” („Konteksty historyczne”)

Na część pierwszą recenzowanej pracy – „Konteksty historyczne” – złożyły się artykuły: Jana Surmana „Internationality in *Nauka Polska*: Infrastructure, Translation, Language”, Marty Bucholc „Strategies of *Sincerity*: Scientific Autobiographies in the Proceedings of *Koło Naukowców*” oraz Friedricha Caina „A Grammar of *Actual Thinking*: Antoni B. Dobrowolski within and beyond the Warsaw Science Studies Circle”.

Jan Surman przedstawił *Naukę Polską* w kontekście podejmowanych na jej łamach rozważań o umiędzynarodowieniu działalności naukowej. Przeanalizował poglądy uczonych II Rzeczypospolitej na organizację kontaktów międzynarodowych, wskazując ich dążenie do oceny zagranicznych wzorców pod kątem przydatności dla polskiej nauki oraz wzmocnienia jej pozycji na arenie międzynarodowej.

Dyskutowano nad możliwością pogodzenia uczestnictwa w światowym życiu naukowym z koniecznością zachowania niezależności polskiej nauki, której przypisywano istotną rolę w kształtowaniu tożsamości narodowej. Surman zwrócił również uwagę na wpływ języka na rozwój nauki, podkreślając kluczową rolę tłumaczeń, bez których pełne uczestnictwo Polski w międzynarodowym obiegu wiedzy byłoby niemożliwe.

Autor odniósł się do pozytywnych efektów wsparcia, którego polska nauka doświadczyła dzięki działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego. Warto dodać, że prowadzone na łamach *Nauki Polskiej* analizy zagranicznych modeli instytucjonalnego wsparcia nauki zostały wykorzystane przy organizacji polskiego Funduszu Kultury Narodowej⁴. Surman uznał ideę *Organonu* za próbę stworzenia międzynarodowego forum naukowczego, stanowiącego platformę wymiany myśli i doświadczeń.

Marta Bucholc przeanalizowała działalność Koła Naukowczego Kasy imienia Józefa Mianowskiego. Utworzone przez Michalskiego w 1928 roku miało na celu, tak jak *Nauka Polska*, kształtowanie podstaw naukowstwa. Umożliwiały to rozważania – dotyczące rozmaitych dyscyplin – uczestników posiedzeń Koła, które odbywały się w Pałacu Staszica w Warszawie. W jego pracach uczestniczyła większość autorów publikujących na łamach *Nauki Polskiej*. Najważniejszym celem Koła było podejmowanie rozważań nad zasadami tworzenia naukowstwa. Teksty wygłaszanych referatów i dyskusje publikowano w formie sprawozdań w numerach *Nauki Polskiej*. Po raz pierwszy „Sprawozdanie z działalności Koła

⁴ Zob. więcej M. Hübner 2023, ss. 433–471.

Naukoznawczego” ukazało się w „Kronice polskiej” tomu XI *Nauki Polskiej* z 1929 roku. To właśnie w trakcie obrad Koła Maria i Stanisław Ossowsky posłużyli się pojęciem „nauka o nauce”.

Bucholc skoncentrowała się na autobiograficznych zainteresowaniach uczestników posiedzeń Koła Naukoznawczego. Badania oparła na metodologii socjologii wiedzy. Szczególną uwagę poświęciła artykułowi Antoniego Bolesława Dobrowolskiego „O pilnej potrzebie wychowania umysłowego w Polsce: o konieczności zasadniczej reformy nauczania w szkołach średnich oraz stworzenia w związku z ową reformą nowych placówek pracy naukowej”, opublikowanemu w pierwszym tomie *Nauki Polskiej*.

Dobrowolski kładł nacisk na rolę autobiografii uczonych w odkrywaniu źródeł ich twórczej kreatywności, co stało się kluczowym punktem odniesienia dla analizy Bucholc. Autorka odwołała się także do autobiografii Czesława Białobrzeskiego z 1927 roku, zwracając uwagę na to, że każda autobiografia stanowi subiektywną konstrukcję jej autora, który nie tylko interpretuje własne doświadczenia, lecz niekiedy świadomie pomija niewygodne fakty. Jednakże Bucholc nie przeprowadziła szczegółowej analizy w tym zakresie. Skupiła się natomiast na dążeniach uczestników posiedzeń Koła Naukoznawczego do identyfikacji czynników wpływających na twórczość naukową. Takie podejście pozwoliło nie tylko na prześledzenie ścieżki rozwoju poszczególnych uczonych, lecz także na lepsze zrozumienie związku pomiędzy dziełem a jego twórcą.

Postaci Antoniego Bolesława Dobrowolskiego szczególną uwagę poświęcił Friedrich Cain, który przedstawił jego współpracę ze Stanisławem Michalskim. Jednym z efektów tej współpracy był referat Dobrowolskiego wygłoszony 27 kwietnia 1938 roku na posiedzeniu Koła Naukoznawczego, zatytułowany „Wstępne rozważania o szkołach wyższych, w szczególności akademickich (teoria, zagadnienia, postulaty)”. Cain odwołał się zarówno do tez zawartych w referacie, jak i do dyskusji, która się po nim odbyła, analizując je w kontekście szerszych idei i działań Koła Naukoznawczego.

Badacz przywołał również autobiografię Dobrowolskiego – „Mój «życiorys naukowy»” – opublikowaną w *Nauce Polskiej* (1928, R. 9, ss. 68–216) oraz ponownie, pośmiertnie, w latach pięćdziesiątych. Przytoczył kluczowe wydarzenia z drogi naukowej uczonego, zwracając szczególną uwagę na jego poglądy, zwłaszcza krytyczny stosunek do reform szkolnictwa wprowadzonych przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza.

Dobrowolski opracował autorski program edukacyjny (*Universitas Rediviva*), dzięki czemu zyskał miano „prekursora współczesnej edukacji”. Jednym z jego postulatów było dołączanie do wyróżniających się prac naukowych dodatków w postaci „biografii” twórczej myśli, wyjaśniającej genezę danego dzieła. Koncepcję tę promowały *Nauka Polska* oraz *Organon*.

Całość analizy podjętej przez Caina skłania do refleksji nad potrzebą opracowania kompleksowej biografii Dobrowolskiego. Jego idee i działalność zasługują na upowszechnienie, podobnie jak *Organon* – dzieło Stanisława Michalskiego, które w szerszym wymiarze czerpało jednak z dorobku takich uczonych jak Dobrowolski.

5. „Sources” („Źródła”)

Artykuły Jana Surmana, Marty Bucholc i Friedricha Caina wprowadzają w problematykę podejmowaną przez uczonych w publikacjach z lat dwudziestych i trzydziestych – zamieszczonych w *Nauce Polskiej* i *Organonie*. Redaktorzy wybrali 17 tekstów, które złożyły się na drugą częśći recenzowanej pracy – „Źródła”. Do źródeł tych zaliczyli: „Wstęp redakcyjny” tomu IV *Nauki Polskiej*, przedmowę („Preface”) I tomu *Organonu*, dwa sprawozdania z działalności Koła Naukoznawczego Kasy Mianowskiego („Report on the

activities of the Science Studies Circle” oraz „Second Report on the Activities of the Science Studies Circle”), a także artykuły: Florianiana Znanieckiego „*The Subject Matter and Tasks of the Science of Knowledge*” („Przedmiot i zadania nauki o wiedzy”), Marii i Stanisława Ossowskich „*The Science of Science*” („Nauka o nauce”), Stefana Błachowskiego „*The Problem of Scientific Creativity*” („Zagadnienie twórczości naukowej”), Franciszka Bujaka „*The Man of Action and the Student*” („Działacz i badacz”), Pawła Rybickiego „*Science and the Forms of Social Life: Issues at the Intersection of Sociology and Theory of Science*” („Nauka a formy życia społecznego. Kilka zagadnień z pogranicza socjologii i teorii nauki”), Tadeusza Kotarbińskiego „*On the Skills of a Researcher*” („O zdolnościach cechujących badacza”), Bogdana Suchodolskiego „*Investigation and Teaching*” („Badanie a nauczanie”), Antoniego Bolesława Dobrowolskiego „*The Urgent Need for Mental Education in Poland The Necessity for a Fundamental Teaching Reform in Middle Schools and New Institutions for Scientific Research in Relation to this Reform*” („O pilnej potrzebie wychowania umysłowego w Polsce: o konieczności zasadniczej reformy nauczania w szkołach średnich oraz stworzenia w związku z ową reformą nowych placówek pracy naukowej”), „*An Archive of Materials for Research on Creativity*” („Archiwum materiałów do badania twórczości”), „*My «Scientific Biography»*” („Mój «życiorys naukowy»”), Czesława Białobrzieskiego „*An Autobiographical Sketch and Remarks on Scientific Creativity*” („Szkic autobiograficzny i uwagi o twórczości naukowej”), Emila Borela „*Documents sur la psychologie de l’invention dans le domaine de la science*” oraz Augusta Krogha „*Visual Thinking: an Autobiographical Note*” („Myślenie wzrokowe. Szkic autobiograficzny”).

6. „Commentaries” („Komentarze”)

W tworzących część trzecią „Komentarzach” zamieszczono artykuły Jana Piskurewicza i Leszka Zasztowta – „*Science Studies in Poland before the Second World War: Institutional Frames*”, Andreasa Langenohla „*A look back on Koło naukoznawcze after the Science Wars*” oraz Pawła Kawalca „*The Original Conception of the Science of Science and Innovation Studies*”.

Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt przedstawili instytucjonalne ramy wsparcia badań naukoznawczych w II Rzeczypospolitej, koncentrując analizę na Dziale Naukowym Kasy imienia Józefa Mianowskiego. Wskazali pozytywne efekty działań w zakresie organizacji naukoznawstwa, do których należało uruchomienie czasopism *Nauka Polska*, *Organon*, *Przegląd Filozoficzny* oraz *Przegląd Współczesny*, a także organizacja zjazdów naukowych i inicjatyw podejmowanych przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne.

Rozważania autorów można uzupełnić o spostrzeżenie dotyczące roli Funduszu Kultury Narodowej – działającego przy Prezydium Rady Ministrów – we wspieraniu badań naukoznawczych. Choć Fundusz był instytucją państwową, nie podlegał bezpośrednim wpływom biurokracji ministerialnej, często krytykowanej przez środowisko naukowe II RP. Było to w dużej mierze zasługą jego dyrektora – Stanisława Michalskiego, który umiejętnie łączył zaangażowanie w prace Kasy Mianowskiego i Funduszu Kultury Narodowej z dystansem wobec biurokratyzacji.

Andreas Langenohl przeanalizował dorobek Koła Naukoznawczego Kasy Mianowskiego, koncentrując się na jego wkładzie w rozwój epistemologii. Zwrócił uwagę na specyfikę funkcjonowania Koła w realiach II Rzeczypospolitej – młodego państwa, które nie dysponowało tradycjami i zasobami charakterystycznymi dla nauki zachodnioeuropejskiej.

Analiza Langenohla – niemieckiego badacza – skłania do refleksji nad możliwymi zewnętrznymi źródłami inspiracji dla działalności Koła. Czy w innych krajach powstawały podobne organizacje? Jeśli tak, to w jakim stopniu mogły one oddziaływać na polskie środowisko naukowe?

Paweł Kawalec podjął zagadnienie interdyscyplinarnych badań nad nauką, wskazując na kierunki rozwoju naukoznawstwa, które od lat czterdziestych XX wieku kształtowały się w Stanach Zjednoczonych. Zwraca uwagę na rosnące zaangażowanie władz USA w rozwój tej dziedziny oraz przedstawia to zjawisko w kontekście wcześniejszych rozważań programowych Floriana Znanieckiego oraz Marii i Stanisława Ossowskich.

Autor zastanawia się, czy Znaniecki i Ossowsky nie dostrzegli tendencji, które później zdeterminowały kierunki badań interdyscyplinarnych. Z jego analizy wynika, że polscy uczeni nie byli w stanie przewidzieć tych zmian. Pojawia się pytanie, czy wynikało to z niedoskonałości programów naukoznawczych tworzonych w II Rzeczypospolitej, czy raczej z odmiennej perspektywy kształtującej „narodowe” podejście do badań nad nauką. Ogół analiz zawartych w *Nowym Organonie* sugeruje, że kluczową rolę odegrał szerszy kontekst – realia i potrzeby odrodzonej Polski, które miały decydujący wpływ na kształt naukoznawczych refleksji.

7. Refleksje

W *New Organon* zabrakło artykułów stanowiących pokłosie niektórych referatów zaprezentowanych podczas obrad na Uniwersytecie w Konstancji w 2015 roku. Nie zostały opublikowane wystąpienia: Łukasza Dominiaka „International Philosophical Background of ‘Koło Naukoznawcze’ Work, Katrin Steffen – Science in Context. Scientific Progress, Mental Health, and the Polish Nation, Olgi Linkiewicz – Toward Expertocracy: The Scientific Debates on Applied Knowledge in Interwar Poland oraz Matthew J. Koniecznego – Visions of a ‘Commonwealth of Science’: The Role of Warsaw’s Jewish Elite in the Formation of a Modern Polish Science⁵.

W recenzowanej pracy występują drobne nieścisłości, które wymagają wyjaśnienia. Friedrich Cain błędnie określa Stanisława Michalskiego mianem „secretary general of the Fund” [ss. 8, 11, 71]. Michalski nie był „sekretem generalnym” Kasy imienia Józefa Mianowskiego ani Funduszu Kultury Narodowej. Redaktorzy również błędnie nazywają Dział Naukowy Kasy Mianowskiego „Academic Council”. Nazwa ta w tłumaczeniu na język polski odnosi się do innego jej organu – Rady Naukowej. Dział Naukowy przyjęło się określać jako „Academic Section”⁶. Tym tłumaczeniem posługują się też w części trzeciej Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt [ss. 351, 352, 355].

W ocenie *Nowego Organonu* podstawową kwestią jest dobór materiału źródłowego oraz jego związek z artykułami zamieszczonymi w częściach pierwszej i trzeciej recenzowanej pracy. We „Wprowadzeniu” Friedrich Cain i Bernhard Kleeberg odwołali się do kryteriów selekcji, które zdecydowały o doborze źródeł. Jak zauważyli, 25 tomów *Nauki Polskiej* oraz dwa tomy *Organonu* – opublikowane przed wybuchem II wojny światowej – razem zawierają materiał liczący około 10 tysięcy stron. Selekcję oparli na przekonaniu o konieczności ukazania rozległości tematycznej obu czasopism. Zdecydowali się opublikować przedwojenne artykuły polskich uczonych o programowym charakterze. Wskazali na teksty podejmujące zagadnienia psychologii twórczości naukowej, społecznych uwarunkowań nauki i stypendiów, a także organizacji badań i nauczania. Za istotne uznali upowszechnienie dorobku autorów *Nauki Polskiej* w gronie współczesnych zagranicznych odbiorców.

Z tego powodu w *Nowym Organonie* w przypadku aż 10 z 17 zamieszczonych tekstów tłumaczka dr Tul’si (Tuesday) Bhambry z Berlina dokonała pierwszego przekładu na angielski (przed wojną nie weszły w skład *Organonu*, dlatego nie były tłumaczone). Bhambry wyjaśniła w osobnej nocie zasady edycji artykułów, wskazała na czynniki determinujące tłumaczenie – przede wszystkim specyfikę języka nauki w przedwojennej Polsce, która okazała się istotnym utrudnieniem w jej pracach nad przekładami. Zdecydowała się przyjąć zindywidualizowane

⁵ Zasztowt 2015, ss. 179–184.

⁶ P. Hübner, Piskurewicz, Zasztowt 2025.

strategie dla każdego tekstu źródłowego – ze względu na różnice językowe i stylistyczne poszczególnych autorów. Skalę tych różnic określiła jako wysoką. Za najważniejszą decyzję uznała rozstrzygnięcia w kwestii stopnia modernizacji tłumaczenia. Sprzeciwiła się nadmiernemu dostosowywaniu języka źródeł do nowoczesnych wzorców. Bhambry zależało na pozostawieniu tekstów w ich historycznym kontekście – także językowym – by autorzy nie wydawali się pozostawać „w tyle za własnymi czasami”. Wsparciem w jej pracach okazały się sugestie Friedricha Caina i Bernharda Kleeberga dotyczące przekładów terminów specjalistycznych, pozwalające unikać anachronizmów.

Przyjęte przez Redaktorów kryteria selekcji nie budzą wątpliwości. Dyskusyjny jest jednak dobór materiału do poszczególnych zagadnień problemowych. Cain i Kleeberg odwołali się do „Wstępu redakcyjnego” tomu IV (1923) *Nauki Polskiej*, w sposób symboliczny otwierającego nowy rozdział refleksji naukoznawczej kształtującej się na łamach rocznika. Autorem tego wstępu był prawdopodobnie Stanisław Michalski, który stwierdził, że

zarysował się osobny jak gdyby dział wiedzy o nauce. Nauka jest przedmiotem badań, podobnie jak i inne wytwory kultury ludzkiej, np. sztuka i religia (Michalski 1923, s. VII). Redaktor rocznika uznał też:

Tam, gdzie rozpoczęła się pewna działalność, odczuwać się daje z czasem potrzeba podstaw teoretycznych tej działalności, potrzeba badania nauki. To też pośród artykułów w *Nauce Polskiej*, w znacznej większości poświęconych potrzebom oddzielnych nauk lub sprawom organizacji nauki, znalazły się także rozprawy, poruszające zagadnienia charakteru teoretycznego, np. z dziedziny t. zw. socjologii nauki (Michalski 1923, s. VII).

Zwraca uwagę brak w „Źródłach” artykułu Stanisława Ossowskiego „Funkcja dziejowa nauki”, który również zamieszczono w tomie IV *Nauki Polskiej*. Wnioski Ossowskiego z rozważań nad nauką sprowadzały się do postulatu zapewnienia swobód twórczych:

Nie podcinajcie twórczości żadnymi ograniczeniami. Kto chce, niechaj szuka natchnienia w pobudkach praktycznych, kto chce – niechaj go szuka choćby w obłokach. Byle tylko osiągnął niezależność i siłę skupienia, zdolną aż do monoideizacji.

To, co wielkie, wyrośnie z tego jedynie, co przerasta sprawy codzienne (Ossowski 1923, s. 35).

Tekst ten – jak się później okazało – przygotował grunt do rozważań Ossowskiego podjętych wspólnie z żoną Marią w programowym artykule „Nauka o nauce” z 1935 roku⁷. W kontekście rozważań Jana Surmana brakuje w „Źródłach” artykułu Andrzeja Gawrońskiego „Nauka narodowa czy międzynarodowa?” (Gawroński 1923). W artykule tym Gawroński dał świadectwo silnego przywiązania do „narodowej” roli nauki. W tendencjach do umiędzynarodowienia dopatrywał się wpływów ideologii komunistycznej, na co Surman zwrócił uwagę.

Analizy Marty Bucholc zasługują na uzupełnienie pracami publikowanymi w dziale „Materiały do badania psychologii twórczości naukowej” – wyodrębnionym w tomach XV i XVI *Nauki Polskiej*. Choć teksty te nie były owocem prac Koła Naukoznawczego, to tworzą szersze tło problematyki poruszanej przez Autorkę. Analiza autobiografii podjęta przez Autorów *Nowego Organonu* mogłaby być z powodzeniem kontynuowana w oparciu o odwołania źródłowe do różnych uczonych – nie tylko Czesława Białobrzeskiego i Antoniego Bolesława Dobrowolskiego. Na uwagę zasługuje zwłaszcza autobiografia „Drogi mojego

⁷ Zamecki 2016, ss. 58–59.

rozwoju umysłowego” Franciszka Bujaka (Bujak 1927), który był bliski Michalskiemu jako kompetentny doradca w sprawach organizacji i finansowania nauki.

Zaletą *Nowego Organonu* jest uwzględnienie artykułu Tadeusza Kotarbińskiego opublikowanego w tomie XI *Nauki Polskiej*. W tekście tym zawiera się geneza powojennego programu badań naukowych Kotarbińskiego⁸. Podstawy teoretyczne naukoznawstwa Kotarbiński sformułował już w 1929 roku, publikując „Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk”⁹.

8. Programy naukoznawcze w *New Organon*

W *New Organon* nie zabrakło fundamentalnych dla naukoznawstwa prac Floriana Znanieckiego (1925) oraz Marii i Stanisława Ossowskich (1935). Zdaniem Znanieckiego:

Chodzi głównie o to, aby teoria wiedzy była nareszcie ujęta, jako jedna nauka pozytywna, oparta na doświadczalnym materiale i dążąca do możliwie najściślejszego opisu, klasyfikacji i przyczynowego wyjaśnienia zjawisk poznawczych, jako zjawisk kulturalnych, danych nam narówni z językowymi, ekonomicznymi, społecznymi lub religijnymi zjawiskami. Chodzi też o to, aby ci, których interesuje wiedza ludzka jako przedmiot poznawczej refleksji, zdali sobie sprawę, że do przedmiotu tego nie tylko przystępować można z punktu widzenia epistemologii, logiki lub historii konkretnej i indywidualizującej, lecz, że istnieje inny, niewyzyskany jeszcze punkt widzenia, z którego otwierają się myśli badawczej nowe, olbrzymie widnokręgi (Znaniecki 1925, ss. 77–78).

Znaniecki był orędownikiem empirycznej teorii wiedzy – nauki cechującej się własnymi metodami, ukierunkowanymi na konkretne cele. W ocenie socjologa

Wyodrębniać się zaczyna pojęcie jednej ogólnej teorii wiedzy, jako osobnego działu kultury ludzkiej, obdarzonego swoistymi empirycznymi właściwościami i dającego się empirycznie badać. [...] jesteśmy w okresie tworzenia się nowej nauki o wiedzy [...] (Znaniecki 1925, ss. 1–2).

Teoria wiedzy Znanieckiego tworzyła grunt dla praktycznych działań, pozwalających na efektywne wspieranie twórczości i udoskonalanie pracy. Nie jest wykluczone, że jego poglądami inspirował się Ivan Adamovič Borichevskij, który w 1926 roku w artykule „Naukovedenie kak tochnaja nauka” na określenie nauki o wiedzy / naukoznawstwa wprowadził rosyjski termin „naukovedenie”¹⁰. *Nauka Polska* nie stała się wówczas płaszczyzną debaty polskich i sowieckich uczonych. Zagadnienie to – w kontekście tła kształtowania podstaw teoretycznych naukoznawstwa – zasługiwało na podjęcie w *Nowym Organonie*.

Ossowscy stworzyli prekursorską w skali światowej koncepcję naukoznawstwa. Przyjęli, że zakres naukoznawstwa

obejmuje badania, dotyczące różnych niewspółmiernych przedmiotów: w jednych przypadkach będą to badania nad zjawiskami psychicznymi, z których rodzą się dzieła naukowe, albo nad fizjologicznymi warunkami naukowej twórczości; kiedyindziej przedmiotem badań są pewne instytucje społeczne, kiedyindziej znowu stosunki pomiędzy zdaniem naukowym lub pomiędzy zdaniem naukowym i rzeczywistością i t. d. Różne te zagadnienia są rozwiązywane z pomocą różnych metod (Ossowska, Ossowski 1935, s. 7).

⁸ Zamecki 2016, ss. 87–88.

⁹ Kotarbiński 1929.

¹⁰ Kokowski 2022, s. 584.

Cechą charakterystyczną koncepcji naukoznawstwa Ossowskich było zorientowanie na prowadzenie badań nauki w kategoriach społecznych. W tych właśnie kategoriach postrzegali naukę. Świadomy wkładu małżeństwa uczonych w rozwój naukoznawstwa Stanisław Michalski przygotowywał utworzenie Instytutu Naukoznawczego, który zamierzał powierzyć ich kierownictwu. Podstawą do sformowania Instytutu miało być Koło Naukoznawcze i Dział Naukowy Kasy. Z *Nauką Polską* i *Organonem* Michalski łączył rolę organów Instytutu. Projektu tego nie udało się zrealizować, ale zagadnienie to zasługuje na głębszą analizę źródłową.

9. Analizy źródłowe – o potrzebie kontynuacji

Zasadnie wskazano też na „Przedmowę” do tomu I *Organonu* z 1936 roku, w którym został przedstawiony program czasopisma. Cain i Kleeberg uwzględnili w „Źródłach” dwa pierwsze sprawozdania Koła Naukoznawczego Kasy – z dwunastu opublikowanych w *Nauce Polskiej*. Za pierwszym przemawia nakreślenie tła powstania Koła Naukoznawczego oraz jego charakteru. Koło utworzono „w myśl odczuwanej potrzeby dania podstawy teoretycznej poczynaniom instytucyj, zajmujących się organizacją nauki i opieką nad nią, przedewszystkiem poczynaniom Kasy im. Mianowskiego” (Sprawozdanie 1929, s. 353). Znaczenie pierwszego posiedzenia wynikało również z wytyczenia generalnych założeń programowych Koła – do nich odwoływano się również w kolejnych latach. W drugim sprawozdaniu uwzględniono trzy referaty: Stanisława Ossowskiego „Problematyka naukoznawcza”, Czesława Białobrzeskiego „Nauka i Religia” i Stanisława Rychlińskiego „Wpływ ideałów pracy organicznej w Królestwie Polskiem po 1863 r. na rozwój nauki”. Jego obecność w *Nowym Organonie* uzasadnia zwłaszcza referat Ossowskiego – kolejny tekst tego uczonego tworzący grunt pod powstanie programowego artykułu z 1935 roku¹¹. Na upowszechnienie zasługują zwłaszcza sprawozdania z XXVIII (18 X 1936) oraz XXXVII (27 IV 1938) posiedzenia Koła Naukoznawczego. W 1936 roku Ossowski wygłosił referat „Nauki humanistyczne a ideologia społeczna”. Półtora roku później Antoni Bolesław Dobrowolski zaprezentował „Wstępne rozważania o szkołach wyższych, w szczególności akademickich (teoria, zagadnienia, postulaty)”. Publikację jego streszczenia – zamieszczonego w sprawozdaniu – uzasadnia dodatkowo omówienie w *Nowym Organonie* przez Friedricha Caina wystąpienia i dyskusji po jego zakończeniu. Zaletę części dedykowanej „Źródłom” stanowi spis posiedzeń Koła Naukoznawczego Kasy Mianowskiego z nazwiskami referentów, tytułami wystąpień i terminami, a także liczbą uczestników i dyskutantów. Zawarto odniesienia bibliograficzne do dwunastu sprawozdań z działalności Koła oraz do konkretnych numerów *Nauki Polskiej* i *Organonu*.

Zasadne byłoby również opublikowanie wprowadzeń do tomów X (1929) i XXV (1947) *Nauki Polskiej*, ponieważ ukazują przełomy w dziejach polskiej refleksji naukoznawczej. W tomie z 1929 roku – po upływie dziesięciu lat niepodległości – Michalski wyjaśniał:

Gdy budowało się fundamenty pod wszystkie dziedziny życia nowej Polski, zastanowić się wypadło, nie tylko praktycznie, ale i teoretycznie, nad życiem samej nauki, jako dziedziną teoretyczną, jako nauką o nauce, z której mogą płynąć wskazania co do zasad polityki Państwa i społeczeństwa w pracy organizacyjno-naukowej (Michalski 1929, ss. XXIV–XXV).

W wydanym w 1947 roku tomie Stanisław Michalski i Janina Małkowska odwołali się do przełomu, jaki przyniosły powojenne realia. Tom ten stanowi zwieńczenie przedwojennej inicjatywy *Nauki Polskiej*.

W „Źródłach” zabrakło wielu znaczących naukoznawczych artykułów, dla przykładu: Zygmunta Lubicz-Zaleskiego „Rola wyobraźni w twórczości naukowej” (1927, R. VI, ss. 1–

¹¹ Zamecki 2016, s. 137.

23), Zygmunta Mysłakowskiego „Wychowanie pracownika naukowego” (1927, R. VI, ss. 24–48), Mariana Heitzmana „Nauka i uczone a społeczeństwo na tle historycznym” (1931, R. XIV, ss. 1–20), Jana Rutkowskiego „Organizacja nauki a postęp nauki” (1931, R. XIV, ss. 110–121), „Twórcza praca naukowa a uniwersytety” (1936, R. XXI, ss. 121–134), „O podniesienie poziomu naszej twórczości naukowej” (1937, R. XXII, ss. 37–57), Konstantego Krzeczowskiego „O stanowisko nauk praktycznych” (1936, R. XXI, ss. 45–74), Stanisława Ossowskiego „Nauki humanistyczne a ideologia społeczna” (1937, R. XXII, ss. 1–24), Pawła Rybickiego „Nauka a element irracjonalny” (1939, R. XXIV, ss. 1–26) czy Stanisława Małkowskiego „Postulaty z dziedziny organizacji nauki” (1947, R. XXV, ss. 46–88). Są to jedynie wybrane przykłady. Wskazane „braki” przemawiają za kontynuowaniem idei *Nowego Organonu* poprzez stworzenie wielotomowej serii wydawniczej. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza kwestie dotyczące stosunku państwa do nauki – często rozpatrywane na poziomie relacji między „nauką czystą” a utylitarnymi potrzebami władz – oraz relacji między religią a nauką. Obszernym problemem są również analizy zakresu stanu i potrzeb nauki jako całości oraz poszczególnych dyscyplin – pozyskiwane drogą ankiet Kasy Mianowskiego. W oparciu o wyniki ankiet inspirowano warunki do pogłębiania wiedzy i osiągnięć na różnych płaszczyznach oraz teoretycznej refleksji. Tym samym wiedza o nauce sprowadzała się również do wiedzy, jak działać na jej korzyść. Ankiety służyły planowaniu rozwoju relacji naukowych z zagranicą. Wnioski wynikające z obserwacji nauki zagranicznej także zasługują na uwagę w kolejnych badaniach poświęconych tekstom źródłowym zamieszczonym w *Nauce Polskiej* i *Organonie*.

10. Znaczenie *Nowego Organonu*

Jak zauważyli we wprowadzeniu Friedrich Cain i Bernahrd Kleeberg, materiały źródłowe *Nauki Polskiej* i *Organonu* umożliwiają poznanie genezy naukoznawstwa, ale też dają możliwość spojrzenia w nową perspektywę na historię systematycznych badań nad kulturą nauki. Ukazują szczególne zasługi Stanisława Michalskiego, który wpłynął na powstanie trwałego depozytu i informatorium wiedzy naukoznawczej – ukazującego w formie *Nauki Polskiej* i *Organonu* wszystkie struktury organizacyjne nauki w II Rzeczypospolitej. Znaczenie Michalskiego oraz ranga zainspirowanych przez niego czasopism jest zauważalna w recenzowanej pracy, co stanowi jedną z jej zalet.

Zwraca uwagę tytuł recenzowanego wydawnictwa – *New Organon*. Trzon pracy stanowią teksty źródłowe z okresu dwudziestolecia międzywojennego tworzące „stare” – *Naukę Polską* i *Organon*. Nie jest nowe pragnienie upowszechnienia treści naukoznawczych przyświecające organizatorom nauki polskiej na czele ze Stanisławem Michalskim. Friedrich Cain i Bernhard Kleeberg powracają do tej idei. Ich inicjatywa nie stanowi jednak pierwszej próby w tym zakresie. W 1964 roku z inicjatywy Bogdana Suchodolskiego reaktywowano *Organon*, który nadal publikuje w językach kongresowych – wydawcą jest Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN. Jan Surman zwrócił jednak uwagę, że choć we wprowadzeniu do I tomu *Organonu* z 1964 roku wspomniano przedwojenny organ, to nie było mowy o jego oficjalnej kontynuacji.

Wszystkie uwagi dotyczące struktury i treści *Nowego Organonu* nie wpływają na pozytywną ocenę wydawnictwa, którego podjęli się Friedrich Cain i Bernhard Kleeberg. Redaktorzy osiągnęli zamierzone cele w oparciu o wybrane przykłady. Pomysł *Nowego Organonu* zasługuje na docenienie. Wydawnictwo stwarza okazję do upowszechniania wiedzy o polskim dorobku naukoznawczym w środowisku międzynarodowym. Zapewnia trwanie ideałom Stanisława Michalskiego oraz wybitnych, inspirowanych przez niego uczonych, na czele z Marią i Stanisławem Ossowskimi. Prowadzi również do dalszego rozwoju badań

naukoznawczych. Dlatego nawiązywanie do dorobku *Nauki Polskiej* i *Organonu* jest konieczne.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Kasa im. Józefa Mianowskiego, sygn. 47. Artur Śliwiński. Ze wspomnień osobistych o Stanisławie Michalskim.

ŹRÓDŁA I PRACE O CHARAKTERZE ŹRÓDŁOWYM

- Bujak, Franciszek 1927: Drogi mojego rozwoju umysłowego. *Nauka Polska* 6, ss. 77–136.
- Dobrowolski, Antoni Bolesław Dobrowolski 1958: *Mój życiorys naukowy*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Gawroński, Andrzej 1923: Nauka narodowa czy międzynarodowa? *Nauka Polska* 4, ss. 36–44.
- Kotarbiński, Tadeusz 1929: *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*. Lwów: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- [Michalski, Stanisław] 1923: Wstęp redakcyjny. *Nauka Polska* 4, ss. VII–IX.
- [Michalski, Stanisław] 1929: Po dziesięciu latach. *Nauka Polska* 10, ss. XXIII–XXVIII.
- Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój* (1918–1939, 1947).
- Organon. International review* (1936, 1938).
- Ossowska, Maria; Ossowski Stanisław 1935: Nauka o nauce. *Nauka Polska* 20, ss. 1–12.
- Ossowski, Stanisław 1923: Funkcja dziejowa nauki, *Nauka Polska* 4, ss. 8–35.
- Sprawozdanie 1929: Sprawozdanie z działalności Koła Naukoznawczego. *Nauka Polska* 11, ss. 353–355.
- Znaniński, Florian 1925: Przedmiot i zadania nauki o wiedzy. *Nauka Polska* 5, ss. 1–78.

OPRACOWANIA

- Cain, Friedrich 2021: *Wissen im Untergrund. Praxis und Politik klandestiner Forschung im besetzten Polen (1939–1945)*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Cain, Friedrich 2025: *Nauka w podziemiu. Praktyka i polityka konspiracyjnych badań naukowych w okupowanej Polsce (1939–1945)*. Warszawa: Instytut Historii Nauki imienia Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN.
- Hübner, Mateusz 2022: *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego. Zamyśl i realizacja*. Warszawa: Instytut de Republica.
- Hübner, Mateusz 2023: Portrety zagranicznych instytucji wsparcia twórczości naukowej i kulturalnej na łamach rocznika „Nauka Polska” a Fundusz Kultury Narodowej. *Studia Historiae Scientiarum* 22, ss. 433–471. DOI: [10.4467/2543702XSHS.23.012.17703](https://doi.org/10.4467/2543702XSHS.23.012.17703).
- Hübner, Piotr; Piskurewicz, Jan; Zasztowt, Leszek-2025: *Fundacja im. Józefa Mianowskiego. History*. Translated by Jacek Soszyński. URL: <https://www.mianowski.waw.pl/en/history/> (dostęp: 14.03.2025).
- Kleeberg, Bernhard 2005: *Theophysis. Ernst Haeckels Philosophie des Naturganzen*. Göttingen: Böhlau Verlag.
- Kleeberg, Bernhard 2012: *Schlechte Angewohnheiten Eine Anthologie 1750–1900*. München: Suhrkamp.
- Kokowski, Michał 2022: Boris Hessen (1893–1936), „Społeczne i ekonomiczne korzenie *Principiów* Newtona” i paradoksalna historia historiografii nauki. *Studia Historiae Scientiarum* 21, ss. 555–610. DOI: [10.4467/2543702XSHS.22.017.15983](https://doi.org/10.4467/2543702XSHS.22.017.15983).

- Michalski, Stanisław 1984: *Antoni Bolesław Dobrowolski prekursor współczesnej edukacji*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zamecki, Stefan 2016: *Problematyka naukoznawcza na łamach periodyku „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”*. *Studium historyczno-metodologiczne. Lata 1918–1947*. Warszawa: Instytut Historii Nauki imienia Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN.
- Zasztowt, Leszek 2015: Polskie naukoznawstwo w okresie międzywojennym. Warsztaty naukoznawcze w Konstancji (Niemcy): A New Organon. Science Studies in Poland Between the Wars. Workshop, 20–21 February 2015. Kulturwissenschaftliches Kolleg Konstanz (Bischofsvilla) – Universität Konstanz. Organized by Friedrich Cain and Bernhard Kleeberg. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 60(4), ss. 177–184.